

FERWAGNER PÉTER ÁKOS – KALMÁR ZOLTÁN (SZERK.)

AZ ÁTMENET EGYENSÚLYA

X 105678

SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTÉS

Az átmenet egyensúlya

Szilágyi István 60 éves

Szerkesztők

Ferwagner Péter Ákos – Kalmár Zoltán

Áron Kiadó

Budapest

2010

Az átmenet egyensúlya

Szilágyi István 60 éves

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000773695

© Szerzők, 2010

© Szerkesztők, 2010

ISBN 978-963-9210-72-1

Borítóterv
Tungli Ádám

X 105678

Felelős kiadó
Áron László

Tartalom

Születésnapi köszöntés

3

Dél-Európa az Ibériai-félszigettől a Balkán félszigetig

Fischer Ferenc: <i>Német-spanyol légi együttműködés az 1920-as években és a rifek elleni légi (gáz) háború Spanyol-Marokkóban titkos német katonai jelentések tükrében</i>	6
Kéri Katalin: <i>Adalékok Ibn Tufajl európai utóéletéhez</i>	31
Semsey Viktória: <i>A „félszigeti háború“ nemzetközi összefüggései 1807-1814.</i>	41
Farkas Pálma: <i>Miguel Primo de Rivera diktatúrája a nemzetközi sajtóban</i>	54
Virágh Anna: <i>Európa és a spanyol identitás Ernesto Giménez Caballero történelemszemléletében</i>	69
Harsányi Iván: <i>A caudillóktól a Caudillóig</i>	78
Lénárt András: <i>Mussolini ellensége, Franco kegyeltje</i>	92
Anderle Ádám: <i>Bevándorlás és oktatás Spanyolországban</i>	100
Molnár Anna: <i>Az európai integráció mélyítésének kérdése Olaszországban</i>	106
K. Csízy Katalin: <i>Pogányság vagy kereszténység?</i>	123
Szilágyi Imre: <i>Ivo Sanader miniszterelnöksége (2003-2009)</i>	134
M. Császár Zsuzsa: <i>Iszlám a Balkánon</i>	149
Pap Norbert: <i>Dél-Európa geopolitikai helyzetének változásai – különös tekintettel a török útkeresésre</i>	168

Az arab térség Marokkótól Irakig

Ferwagner Péter Ákos: <i>A marokkói politikai pártok II. Hasszán uralkodása idején</i>	195
J. Nagy László: <i>Az arab egység és a kommunisták (1958-1961)</i>	232
Horváth Jenő: <i>Mediterrán Unió – álom és valóság</i>	239
Gazdik Gyula: <i>Netanjahu és a közel-keleti rendezés</i>	249
Csicsmann László: <i>Az Obama-kormány formálódó, új Közel-Kelet-politikája</i>	262
Wagner Péter: <i>A síita iszlamista ellenzék működése Irakban a Baath Párt uralma idején</i>	276
Kalmár Zoltán: <i>Az olajkorszak nyitánya a Közel-Keleten</i>	291

3280

OT, SP

HISP SK A94

Latin-Amerika Mexikótól Brazíliáig

Jancsó Katalin: <i>Habsburg Miksa indiánpolitikája Mexikóban (1864-1867)</i>	301
Csikós Zsuzsanna: <i>Ciklikus történet szemlélet?</i> <i>Megjegyzések Carlos Fuentes prózájához</i>	313
Domingo Lilón: <i>Escenarios de la Guerra Fría</i>	322
Gyula Horváth – Sára H. Szabó: <i>L'aspect primordial de l'éducation des idées positivistes latino-américaines</i>	333
Szilágyi Ágnes Judit: <i>Kampány vagy építkezés: a brazil oktatásiügy régi és új útjai</i>	343

Magyarország: demokrácia, társadalmi-gazdasági változások
és európai integráció

Agg Zoltán: <i>A regionális területbeosztás változásai Magyarországon és Portugáliában</i>	354
Kaiser Tamás: <i>A magyar fejlesztéspolitikai intézményrendszer és a megújuló európai területpolitika: vonzások és választások</i>	362
Leveleki Magdolna: <i>Sérülékeny munkaerő-piaci egyensúly Magyarország iparosodott térségeiben</i>	383
Gergő Zsuzsanna: <i>A szolidáris gazdaság mint az alternatív gazdaság egy lehetséges modellje az Európai Unióban és Magyarországon</i>	392
Garaczi Imre: <i>A demokrácia kérdése a hatalomelméletek tükrében</i>	410

X 105678

12. Miksa mexikói kalandjának magyarországi visszhangjáról lásd Medzibrodzsky Endre: *Repercusión del „imperio“ de Maximiliano y de la lucha independentista del pueblo mexicano en la prensa húngara contemporánea*. In: *Estudios Latinoamericanos*. vol. 6. II. rész, 1980.
13. Jancsó, Katalin: *La llegada de Maximiliano a la tierra de los pueblos bárbaros*. In: *Acta Hispanica*. Tomus XIII, Szeged, 2008, 25-26. o.
14. Editorial. In: *La Sociedad*, 1864. augusztus 26., 1. o.
15. Diaz, Lilia: *id. mű*, 619. o.
16. *Mexikói Nemzeti Levéltár*. Junta Protectora de las Clases Menesterosas archívuma, 4. doboz, 196. iratsomó.
17. Cholula del Imperio. In: *La Sociedad*, 1864. június 22., 3. o.
18. Meyer, Jean: *La Junta Protectora de las Clases Menesterosas*. In: Escobar Ohmstede, Antonio (coord.): *Indio, nación y comunidad en el México del siglo XIX*. Centro de Estudios Mexicanos y Centroamericanos, Ciesas, México, 1993, 335. o.
19. La Estafette. In: *La Sociedad*, 1864. június 1., 3. o.
20. A témában lásd Martínez de León, Grisell: *Historiografía de la Guerra de Castas en Yucatán*. In: *Acta Hispanica*, Tomus VIII, Szeged, 2003, 91-100. o.
21. *Periódico Oficial del Imperio Mexicano*. 1864. november 22., 3. o.
22. Meyer, Jean: *La Junta Protectora de las Clases Menesterosas*. In: Escobar Ohmstede, Antonio (coord.): *id. mű*, 331-332. o.
23. *Uo.*, 330. o.
24. *Legislación indigenista de México*. Instituto Indigenista Interamericano, México, 1958, 71-74. o.
25. *Uo.*, 75-76. o.
26. *La Sociedad*, 1865. augusztus 29., 2. o.
27. Sección oficial. In: *La Sociedad*, 1865. június 15., 1. o.
28. Bibliografía. In: *La Sociedad*, 1866. október 10., 3. o.
29. *La Sociedad*, 1865. január 15., 1. o.
30. Hamann, Brigitte: *id. mű*, 57-58. o.
31. Diaz, Lilia: *id. mű*, 629-631. o.

A tanulmány megírását a mexikói külügyminisztérium által támogatott kutatóút (2008) segítette.

CSIKÓS ZSUZSANNA

CIKLIKUS TÖRTÉNETSZEMLÉLET? MEGJEGYZÉSEK CARLOS FUENTES PRÓZÁJÁHOZ

Carlos Fuentes¹ kortárs mexikói író műveiben – legyen szó regényről, elbeszélésről, drámáról vagy esszéről – történelem és irodalom megbonthatatlan egységben jelenik meg. Véleménye szerint történelem és irodalom jól kiegészítik egymást: míg az első a logikán, racionalitáson alapul, addig a másik a fantázián, a történelmi leckék pedig sokkal értehetőbbek lesznek az irodalom révén, mert ez utóbbi azt is képes megfogalmazni és kimondani, amit a történelem elhallgatott, letagadott vagy üldözött.² A regény műfaja Fuentes számára az emberiség történelmének újragondolását, a világgal kapcsolatos kritikai kérdésfeltevést jelenti: olyan történelmi korszakok, civilizációk párhuzamba állítását is lehetővé teszi, amelyek a regény keretein kívül, a valóságban sosem találkozhatnának. Ennek egyik legrelevánsabb példája az 1967-ben megjelent *Cambio de piel* (Vedlés) című strukturalista regény, ahol a szerző az azték emberáldozatokat a náci koncentrációs táborokkal állítja párhuzamba, a spanyol hódítást pedig Mexikó modern mítoszaival. A mexikói író egyik kitűnő esszéjében Quetzalcoatl (Tollaskígyó), a prekolumbián kultúrák egyik legismertebb istensége alakját egészen a XX. századig megrajzolja úgy, hogy nevét Pepsicoatlra változtatja a fogyasztói társadalom követelményeinek megfelelően. „Quetzalcoatl a Napot ígérte nekünk, Pepsicoatl pedig a részletre megvásárolható Bendix mosógépet.”³ Quetzalcoatl és Jézus életének is több közös pontja van, mint például a szeplőtelen fogantatás, a bűnbeesés, az áldozat vállalása. Az emberiség története tehát Fuentes műveiben a ciklikus időelméleten alapul, nincs történelmi fejlődés, csupán az erőszakos és véres cselekmények ismétlődnek újra és újra.⁴

Fuentes első regénye (*La región más transparente*, 1958)⁵ a mexikói történelem eszenciáját kínálja irodalmi köntösbe bújtatva. A regény főszereplője Mexikóváros és annak történelme az alapítástól a jelenkorig. A három központi szereplő kapcsán az egész mexikói nemzet útkeresésének dilemmája fogalmazódik meg. Ixca Cienfuegos alakjában a prehiszpan múlt és annak öröksége jelenik meg, szembeállítva a mexikói forradalom okozta belviszályokban felülkerekedő korrump forradalmár alakjával (Federico Robles). A harmadik figura az értelmiségi Manuel Zamacona, aki a múlt tagadásával, mintegy a XIX. századi latin-amerikai pozitivisták gondolkodók hagyományait folytatva, a jövőtől várja a megváltást, az ország sorsának jobbra fordulását.

Az 1962-ben megjelent és mára már klasszikussá lett *La muerte de Artemio Cruz* című regény a mexikói forradalom negatív utóéletére fókuszál a főszereplő alakján keresztül. A forradalmat és annak eszméit eláruló Artemio Cruz életútja három fontos történelmi probléma köré épül. A chingada témájának – erőszak és az árulás – mély történelmi, társadalmi és kulturális vonatkozásai

vannak.⁶ A Malinche (Hernán Cortés tolmácsa és szeretője) figurájában testet öltő passzivitás és árulás – aki hagyta, hogy az erőszak megtörténjen –, nagyban hozzájárult a mexikói nemzet identitásvesztéséhez, amelynek negatív hatásai máig érződnek.⁷ A másik Mexikó és az Egyesült Államok viszonya, amelyet a jól ismert Porfirio Díaz-i megállapítással jellemezhetünk: „Szegény Mexikó, oly távol van Istentől és oly közel az Egyesült Államokhoz“. A harmadik pedig a kudarcot vallott mexikói forradalom és annak negatív hatása a XX. századi mexikói gazdaság és társadalom fejlődésére.

Az ebben a tanulmányban röviden tárgyalt három regény a történelmi múlt, jelen és jövő egy-egy példázatát adja. A meglehetősen bonyolult szerkezetű *Terra nostra*, amely sok hasonlóságot mutat a *Don Qujotéval*, a hispán világ történelmének – különös tekintettel a XVI. századra – irodalmi interpretációját fogalmazza meg.⁸ Mi itt és most a regénynek az *El Mundo nuevo* (Újvilág) címet viselő második részével foglalkozunk, amely Bernal Díaz del Castillo: *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* (Új Spanyolország meghódításának igaz története) című krónikájának egyfajta újraírása.⁹ Cortés spanyol katonáját Fuentes egyébként az első latin-amerikai regényírónak tartja, mivel művében megtalálható a regény műfajának két legfontosabb attribútuma: az emlékezés és a dolgok kimondása. Művében kétfajta szövegtípus keveredik, a történelmi és az irodalmi, sok-sok anekdotával fűszerezve. Bernal Díaz Mexikó meghódításának történetét meséli el, a két világ találkozását egy XVI. századi spanyol hidalgó szemszögéből, aki nem titkoltan kalandvágyból és meggazdagodás céljából ment az Újvilágra.

Carlos Fuentes regényének második része is a spanyol történelem ezen eseményének a rekonstruálására törekszik a regény eszközeivel. A narrátor itt egy XVI. századi zarándok, aki álomként éli meg a történeteket. Bernal Díaz krónikája a hódítás történelmi vetületét adja egy abban részt vevő szemszögéből, míg Fuentes narrációja a mítoszra épít: a zarándok a Mexikóba visszatérő Quetzalcoatl legendás alakjával azonosul. Mindkét műben egyfajta kettősség figyelhető meg, a csodás és a félelmetes keveredése. Jó példa erre a két műben az azték főváros Tenochtitlan és az azték uralkodó, Moctezuma alakjának a leírása. „Olyan csodás dolgokat láttunk, hogy elállt a szavunk is“ – írja Bernal Díaz.¹⁰ A fuentesi regény zarándoka is hasonlóan éli meg a látottakat: „a bámulattól földbe gyökerezett a lábam és azt kérdeztem magamtól, amit láttam, álom volt-e.“¹¹

Mindkét mű foglalkozik azokkal az azték jóslatokkal, amelyek a spanyolok érkezését megelőzték, részletes leírást adnak Tlatelolco piacáról, a kakaóbabról, ami pénzként funkcionált, és az indiánok nagy rémületéről, amikor először láttak lovat.

A fuentesi regény azt sugallja, hogy a spanyol monarchia és az azték birodalom számos közös vonással rendelkezett. Elsősorban az építészeti alkotások kapcsán látható ez: a II. Fülöp építtette Escorial ugyanúgy a hatalom, a katolikus hit és a fennhatóság szimbóluma, mint az aztékoknál a Főtemplom vagy az

uralkodó palotája. A spanyol Inkvizíció tevékenysége, a vallás nevében végrehajtott kivégzések pedig nem különböztek az azték emberáldozatoktól.

Ugyanakkor az azték király ábrázolása különböző a két műben. Bernal Díaz krónikájában a még hús-vér Moctezuma irodalmi figurává válik. A spanyol hódító szimpatikusnak találja, tisztelettel beszél róla, és sokszor aláhúzza a jóságát, aki még el is beszélget krónikásunkkal, és meg is ajándékozza. Bernal Díaz tisztelete jeléül kezét csókol, amikor pedig az azték uralkodó meghal, a spanyol katonák, Bernal Díaz leírása alapján, megsiratják, és nagyon szomorúak e tragikus esemény miatt.

Fuentes regényében Moctezuma alakja mitikus jelleget ölt. A regényben egyszer sem mondja ki a nevét, de Fuentes más írásaiból tudjuk, hogy Tlatoani, vagy más néven Señor de la Gran Voz (Nagy Hang Ura, Szó Gazdája), Moctezumát jelenti. Az élet sötét oldalát szimbolizálja, aki az emberáldozatok fontosságát hangsúlyozza.

Bernal Díaz sajnálkozik az azték birodalom pusztulásán, krónikájában sok indián szót használ, amivel ismét a két világ találkozásának emlékét akarja megőrizni. Fuentes regényében a zarándok/Quetzalcoatl hiába próbálja a múlt hibáit kijavítani, éppen ezért kell Cortészé válnia. Maguk az aztékok is a spanyol kapitány megjelenésében Quetzalcoatl visszatérését vélték felfedezni. Moctezuma a szent prófécia beteljesülését látta a conquistában, Cortésben pedig a fegyveres prófétát. Ugyanakkor Cortés és a spanyolok a katolikus vallást kényszerítették rá az indián lakosságra.

Történelmi szempontból a két világ találkozása két kultúra véres és erőszakos találkozását jelentette. A két mű irodalmi találkozása egy békés párbeszéd, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy a történelmi valóságról teljesebb képet kapjunk.

A magyarul is megjelent *Los años con Laura Díaz* című regény háttérében főként a XX. századi mexikói történelem főbb eseményei és a migráció eleve-
nednek meg.¹² A Mexikó modern történelmét meghatározó nagy népvándorlási mozgalmak, az európai bevándorlás, a mexikói kivándorlás az Egyesült Államokba, a spanyol polgárháború egyes mozzanatai, a náci Németország történe-
seinek közös és általános vonása az erőszak. Miközben az európaiak a szabadság földjének képzelik Mexikót – zsidók érkeznek a Holocaust, spanyol köztársaságiak a Franco-rendszer elől menekülve, sőt a „mccarthyizmus“ miatt amerikai értelmiségiek és művészek is Mexikóban próbálnak menedéket találni az ötvenes évek elején – a mexikóiak Porfirio Díaz diktatúrája, majd a mexikói forradalom és az azt követő hatalmi harcok és belháborúk véres eseményei miatt keresnek maguknak új hazát. Ennek ellensúlyozásaként bontakozik ki a hosszas útkeresés után fényképesszé lett asszony, Laura Díaz életútja, aki a szabadság és a művészi önkifejezés eszközével veszi fel a harcot a véres történelmi események vonulatával szemben. Szerettei – féltestvére és egyben első szerelme, a későbbiekben pedig unokája – erőszakos cselekmények áldozataivá válnak: előbbit egy, a föderációs kormányzat elleni összeesküvésben találják bűnösnek, utóbbi az 1968-as tlatelolcoi vérengzés áldozata lesz. Tlatelolco, a Három Kul-

túra tere, ez alkalommal is hű marad történelmének véres hagyományaihoz: „Tlatelolco tava, áldozati trónus, a piramis tetejéről vetették a mélybe a tlatilka királyt 1473-ban, hogy megszilárdítsák az aztékok hatalmát, a piramis tetejéről vetették le a bálványokat, hogy megszilárdítsák a spanyolok hatalmát, mind a négy égtáj felől ostromolta a halál Tlatelolcót, a tzompantli, az egymás mellé, egymás fölé, végtelen halottas koponyákból álló fal, ezer meg ezer koponya alkotja ezt a védművet, és figyelmeztet Mexikóban a hatalomra, amely rendre halálán sarjadt.”¹³

A regény végkicsengése azonban mégsem teljesen negatív és kétségbeesett: Laura Díaz életútja is azt sugallja, hogy a viszontagságok ellenére is az emberiségnek a saját hazájában kell a boldogulását megtalálnia, mert nincs már hová menekülni. Visszatérés a gyökerekhez: a regényt végig kíséző nosztalgia érzése is ebbe az irányba mutat. A múltat ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hiszen az állandó emlékezés lehet a boldogabb jövő záloga.

A *Cristóbal Nonato* (Megnemszületett Cristóbal)¹⁴ című mű tulajdonképpen egy tragikomikus vízió Mexikó és Latin-Amerika jövőjéről, amely a múlt mítoszaiából és konkrét történelmi eseményeiből építkezik. Az 1987-ben megjelent regény cselekménye 1992-ben – tehát a regény megírásához viszonyítva a jövőben – játszódik. A dátum nem véletlen, hiszen a két világ találkozásának, Amerika felfedezésének 500 éves évfordulóját jelöli. Fuentesnek az a véleménye, hogy Mexikó előtt három lehetséges történelmi út állott az elmúlt századok során. Az egyik az azték teokratikus államberendezkedést követte, a másik a spanyol monarchikusat. A harmadik tulajdonképpen a Morus-féle Utópia, amely egy olyan harmonikus társadalmat jelentett volna, ahol a közösségi érdek megelőzi a hatalmi érdekeket. Ennek megvalósítására az újonnan felfedezett kontinens éppen ideális terep lett volna. Kolumbusz első feljegyzései, útinaplója ezt az elképzelést tovább erősítették, elég ha csak arra gondolunk, hogy milyen idilli képet fest az Újvilágról, amely az ígéret földjeként jelenik meg, amely tele van csodálatos helyekkel, és egyszerű, de igen jóindulatú bennszülöttekkel.

A *Cristóbal Nonato* című regényben Mexikó történelme időben visszafelé halad: ennek a negatív fejlődésnek a tetőpontja egy bizonyos Matamoros Moreno („Fekete Mórölő”) által vezetett felkelés, aki Mexikó ajatollahának nevezeti ki magát. A párhuzam a teokratikus azték államberendezkedéssel nyilvánvaló.

A regény kilenc hónap történéseit meséli el, a kis Cristóbal (magyar megfelelője Kristóf) fogantatásától kezdve világra jöttéig. A magzat a regény narrátora, ebből kifolyólag teljesen ártatlan, romlatlan, tudatlan és autentikus. Ezek azok a vonások Fuentes szerint, amelyek a mai társadalomból teljesen hiányoznak. A Cristóbal név nem véletlen, mint ahogy a magzat fogantatása sem. Az ország kormánya ugyanis versenyt hirdet, amely szerint „azt a fiúgyermeket, aki pontosan 1992. október 12-én 0.00 órakor születik, és akinek családneve legjobban hasonlít a genovai hajós nevéhez, a nemzet csodagyerekének nyilvánítják, taníttatását az állam fizeti, és 18 éves korában megkapja a köztársaság kulcsait... 21 éves korában pedig a nemzet régense lesz...”¹⁵ A születési dátum egyértelmű utalás Kolumbusz Újvilágba érkezésére.

Ugyanakkor a kis Cristóbal fogantatásának dátuma – január 6., Vízkereszt napja – a Forradalom által kihirdetett első agrártörvény dátumával egyezik meg. A születendő gyermek identitását tehát eleve meghatározza a katolikus vallás és a mexikói történelem egyik alapvető eseménye. Születésének dátuma pedig egybeesik Amerika felfedezésével.

A kis Cristóbal apjának, Ángelnek a fogantatása is történelmi dátumra esik: 1968. október 2-a, a véres tlatelolcoi éjszaka, amikor sok egyetemistát lemészároltak a kormányerők. A kollektív gyilkosság az elkövetkező nemzedékek szerencsétlen sorsát szimbolizálja, azokét, akik az erőszakban fogantak.

A regényben a Fuentes által megrajzolt 1992-es esztendő a latin-amerikai kontinens számára jól ismert és bejáratódott sémák szerint alakul. Mexikó a teljes felbomlás állapotában leledzik, az ország éppen választások után van, de a két párt közül (PRI, PAN) tulajdonképpen mindegy, melyik van hatalmon, mert nincs köztük különbség. A regényben hemzsegnek a politikai klisék, amelyek nyilvánvaló megnyilvánulásai az uralkodó politikai rendszer álszentségének, csak arra való, hogy megtévesszék az embereket.¹⁶ Az aktuális elnököt Jesús María y José Paredesnek hívják, aki jóakaróival (Federico Robles miniszterrel, akinek neve az első Carlos Fuentes-regényből ismerősen csenghet, és Nemesio Inclán ezredessel) karöltve éppen a teljes gazdasági, politikai és ökológiai katasztrófa felé kormányozza az országot. Minden, amit tesz, csak látszatcselekvés, örök, nem teljesített ígéret, mint ahogy Mexikó egész története is, Quetzalcoatl visszatérésétől a nyugati világ megállíthatatlanul gyors fejlődésének képtelen gondolatáig. Az országban elhatalmasodott a korrupció, a kenőpénz az ország napi működéséhez szükséges. A regényben Mexikó 1992-re már elveszíti területének a felét, a maradék rész pedig öt államra van felosztva. A főváros saját szemetében fürdik, a szennyezés ellenőrizhetetlen. A gazdasági válság miatt soha nem látott méreteket ölt a munkanélküliség, Mexikóváros pedig a világ legnépesebb városa lesz.

Az egyes társadalmi rétegek között óriási szakadék tátong: az ősi mexikói indián közösségek mintha az időn kívül élnének, teljesen elszigetelve az ún. fehér és modern Mexikótól. Mintha öröktől fogva ugyanolyan formában léteznének, évszázadokon keresztül művelik a földet. Társadalmi együttéléstről nem beszélhetünk, mert nem vesznek tudomást egymás létezéséről. A regényben a folyamatosan növekvő elégedetlenség a már említett Matamoros Moreno nevével fémjelzett felkelésbe torkollik, amely vallási jelszavakat tűz a zászlajára. A lázadást leverik, de a pusztulás megállíthatatlan: a regény utolsó fejezeteiben egy tűzvész kezdi véstesen elszívni a főváros oxigénjét.

A Függetlenség szobrának pusztulása, amelyet egy földrengés dönt romba, szimbolikus: a XIX. század jelszavai, rend és haladás, az elkövetkező 100 évben zsákutcába vezették az országot. A Forradalom sem tudta beváltani az ígéreteit.

A regény sok eseménye a mexikói történelem valós eseményeit idézi. Az országban lévő kaotikus állapotok jól párhuzamba állíthatók a függetlenség kivívását követő néhány évtizeddel, gondolunk itt elsősorban Santa Anna kor-

mányzóságára. A területvesztés és a regény második fejezetének címe – *Haza, megcsonkított területed* – egy másik XIX. századi eseményt idéz fel bennünk: Mexikó vesztes háborúját az Egyesült Államokkal szemben. Az észak-amerikai zsoldosok veracruzai partraszállása felidézheti bennünk Hernán Cortés partraszállását a XVI. században éppúgy, mint az 1862-es európai/francia intervenciót.

A regényben megjelenő észak-amerikai katonák saját országuk gazdasági érdekeit védik – magyarán az olajkutakat –, és ez a fajta beavatkozási politika az Egyesült Államok részéről szintén nem új, többször és több helyen ismétlődik a latin-amerikai kontinensen.

Az Ajatollah éjszakája – vagyis amikor Matamoros felkelése a kezdetét veszi – az azték főváros, Tenochtitlan pusztulását éppúgy idézi, mint az 1985-ös tragikus földrengést.

A regény kulcsszava a felejtés. A magzat attól fél, hogy mindent elfelejt, amit eddig átélt az anyaméhben, és ezért folyamatosan arra kéri az olvasót, hogy ne engedje őt felejtetni. Mivel ő jelképezi az egész későbbi mexikói nemzedéket, a felejtés azt jelentené, hogy minden eddigi történés újra ismétlődne, és nem lenne lehetőség az ország helyzetének megváltoztatására.

A regényben Mexikó sorsa nem mint valami egyedi dolog jelenik meg, hanem általánosságban: az egész világ hasonló problémákkal küzd. A fő ellenség, az Egyesült Államok sem menekülhet az általános elszegényedés és a közállapotok romlása elől: az államcsőd sújtotta ország öt köztársaságra esik szét. Hiányzik a munkaerő is, nincsenek spanyolajkú munkások, és azt a munkát, amit idáig ők végeztek, most senki nem akarja csinálni. A Szovjetunió megszűnt létezni. A világ többi országa is szenved az emberiség olyan globális problémáitól, mint a levegőszennyezés, a túlnépesedés, az évről évre szélsőségesebb időjárás (ciklonok). „Elpusztítjuk a földet, hogy élni tudjunk rajta, és azt hisszük, hogy ezt büntetlenül tehetjük“ – mondja a narrátor egy lehetséges ökológiai katasztrófára utalva.¹⁷

A regény szereplői különböző társadalmi rétegeket képviselnek, és különböző történelmi alternatívákat testesítenek meg. A magzat szülei a felső középosztályból származó, idealista eszmékkel teli fiatalok. A leendő anya egész idő alatt Platónt olvas, az ifjú apa pedig folyton kedvenc költőjét, a XX. század elején élt mexikói Ramón López Velardét idézi: „A nemzet makulátlan és sziklaszilárd.“¹⁸ Amikor az anya állandóan azt a kérdést teszi fel, hogy „milyen országba születik a fiúnk“, az apa válasza némileg idealista: egy szelíd hazába, amely mindig ugyanolyan és hűséges. Ugyanakkor a valóság mást mutat: a mostani haza kegyetlen és erőszakos: a vallási fanatizmus és a hazafias terror uralják. A kormányzó párt által felépített társadalmi-politikai rendszer ellehetetlenít bármilyen intellektuális és tudományos tevékenységet. Ángel, az apa, még a regény végén sem adja fel idealista álláspontját: nem hagyja el az országot, és még mindig bízik abban, hogy Mexikó számára van remény.

Mellettük sorakozik fel a demokratikus meggyőződésű Fernando Benítez Fagoaga, Ángel egyik nagybácsija. Kreol származású történész, antropológus,

aki annak szenteli az életét, hogy felkutassa és feltérképezze azt a 4-5 milliónyi indiánt, akiket a spanyolok sohasem tudtak meghódítani, vagy egyszerűen csak túléltek a hódítás okozta demográfiai katasztrófát. Don Fernando a modern Bartolomé de Las Casas atya: az indiánok védelmezőjeként jelenik meg.

Ángel nagyapja, Rigoberto Palomar, a forradalom tábormokának alakja az ország XIX-XX. századi ellentmondásos történelmének esszenciája. A hazáját védő patriótán keresztül Benito Juárez történelmi szerepvállalása is felidéződik.

A másik oldalon találjuk a már említett Federico Robles Chacónt, aki azon privilegizált csoporthoz tartozik, amely az ellenőrzése alá vonta az ország irányítását a Forradalmat követően. Ördögi figura, a hatalom és a nép nagy manipulálója. A népben ellenséget lát, és elhiszi magáról, hogy uralkodásra temett. Tisztában van azzal, hogyan kell levezetni a nép elégedetlenségét: egy pápai látogatás vagy egy, a gringókkal szembeni konfliktus mindig hatásos megoldásnak bizonyul, és ha már nem lehet a Pápát egész évre Mexikóba költöztetni, akkor maradnak az állandó versenyek és ünnepek.

Ezeket a rendezvényeket Mamacita Santa (a Szent Anyácska) patronálja, aki a regény elején még csupán egy egyszerű gépíró. Az Anya alakja végigkíséri az egész mexikói történelmet, kezdve a tisztátalan ósanya, Coatlicue alakjától, Malinchén, a mexikói nép árulóján keresztül a megváltó Guadalupei Szűz, aki a XIX. században egy szegény indiánnak jelenik meg, és rózsát ajándékoz neki a tél kellős közepén.

Ángel másik nagybátyja, don Homero Fagoaga, egy gátlástalan nyelvész és ügyvéd, aki piszkos üzletek révén gazdagodott meg. Ő az állampárt szimbóluma: „A PRI-vel születtem... Neki köszönhetem a nyelvemet, a gondolataimat, az eszméimet... a lehetőségeimet.”¹⁹

Végül pedig a már említett Matamoros Moreno, aki félelmetes és nevetéses is egyidejűleg, a latin-amerikai diktátorok minden jellemző vonását megtestesíti, és mint ilyen, irodalmi elődöknek sincs híján. Maga is egy elvetélt író, aki azonban mindig hidegvérrel cselekszik, és képes a tömegek manipulálására. Prófétának álcázza magát, így válik a mexikói nép ajatollahává. Vallási jelszavakkal próbálja a népet egyesíteni, az általa irányított felkeléssel visszafelé próbálja az idő kerekét forgatni: felfüggeszti a pénzhasználatot, és visszaállítja a régi idők cserekereskedelmét. Az azték teokráciát személyesíti meg, a vallási álarc mögé bújtatott erőszakot.

A regény némiképp a 2003-ban megjelent *La silla del Águila* (A Sas széke) című művel folytatódik, ahol az események 2020-ban történnek egy olyan Mexikóban, amelyet megfojt a belső korrupció, a sztrájkok, felkelések, lázadások állandósulnak, kívülről pedig az Egyesült Államok informatikai blokádjától szenved. A teljes alárendeltséget és kiszolgáltatottságot jól mutatja az a tény, hogy a regény cselekménye egy pincében játszódik. A mexikói elnöki rendszer visszasságait tárja fel, Fuentes szerint az elnöki szék Moctezuma óta meg van átkozva: az azték uralkodó, a spanyol alkirály és az elnök úr, ugyanazon hatalmi tengely mentén találhatóak.

A mexikói író művei – az általa oly nagyra becsült cervantesi műhöz hasonlóan – sokféle olvasatot tesznek lehetővé, amellyel a szerző a valóság pluralitását hangsúlyozza.²⁰ Carlos Fuentes regényeiben a valóság és a képzelet világa jól megférnek egymás mellett, ahol ez utóbbi a társadalommal szembeni kritika megfogalmazását szolgálja, az erőszak állandó jelenlétét. A történelmi események fikcióvá alakítása pedig azt is jelenti egyúttal, hogy az irodalmat nem lehet csupán a valóság visszatükröződéseként felfogni.

JEGYZETEK

1. Carlos Fuentes (1928, Panamaváros), a „boom“ nemzedékéhez tartozó legismertebb mexikói író. Első publikált műve egy elbeszéléskötet (1954, *Los días enmascarados*) volt. A verset leszámítva minden irodalmi műfajban jelentek és jelennek meg művei, amelyeket ő maga egy igen érdekes, az idő kategóriája köré szerveződő rendszerbe csoportosít. A *La edad del tiempo*ban (*Az idő kora*), olyan művek is szerepelnek, amelyeket még nem írt meg, és ahol a különböző művek különböző korszakoknak – irodalmi, történelmi, mitológiai – felelnek meg.
2. Fuentes, Carlos: *En esto creo*. Barcelona, Seix Barral, 2002. p. 199.
3. A „coatl“ szó nahuatl nyelven kígyót jelent. Az említett esszé címe: *De Quetzalcoatl a Pepsi-coatl*, in: *Tiempo Mexicano*, México, 1987. pp. 17-55. Az idézett rész a 34. oldalon található.
4. A témáról bővebben lásd Csikós Zsuzsanna: *El problema del doble en Cambio de piel de Carlos Fuentes*. Budapest, Akadémiai kiadó, 2003.
5. Magyarul is megjelent *Áttetsző tartomány* címmel 1980-ban, Kesztyűs Erzsébet fordításában
6. A chingada jelenség részletes és igen kitűnő elemzését adja Octavio Paz az *El laberinto de la soledad* (*A magány labirintusa*) című esszékötetében. 1. kiadása: México, Cuadernos Americanos, 1950.
7. Fuentesnél éppen ezért alapvető kategória az álarc és az ehhez kapcsolódó fogalmak: Mexikó nem képes igazi arcát megmutatni, saját történelmét nyíltan felvállalni, helyette mindig álarcok mögé rejtőzik.
8. Carlos Fuentes: *Terra Nostra*. Barcelona, Seix Barral, 1985.
9. Bernal Díaz del Castillo krónikáját 1568-ban fejezte be, először 1632-ben jelent meg nyomtatásban. A tanulmányban a következő kiadást használom: *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*. Edición de Miguel León-Portilla. Madrid, Historia 16, 1984.
10. *Historia...* p. 312.
11. *Terra...* p. 458.
12. *Laura Díaz évről évre*. Budapest, Ulpius-ház, 2003. Pávai Patak Márta fordítása.
13. *Laura Díaz...* p. 538.
14. A regényből egy rövid részlet olvasható magyarul a *Nagyvilág* 1991/4. számában (pp. 503-510.), Mester Yvonne fordításában.
15. Carlos Fuentes: *Cristóbal Nonato*. México, Fondo de Cultura Económica, 1988. pp. 13-14.
16. PRI: Partido Revolucionario Institucional (Intézményesített Forradalmi Párt), 1929-ben és 1997 között Mexikó kormányzópártja.
PAN: Partido Acción Nacional (Nemzeti Cselekvés Pártja), 1939-ben alapították, 1997-ben került először hatalomra.
17. *Cristóbal...* p. 513.

18. A verssor a költő 1921-ben publikált *La suave pátria* (A szelíd haza) című himnuszban olvasható.
19. *Cristóbal...* 269.
20. Carlos Fuentes részletesen foglalkozik Cervantes művével és annak történelmi-társadalmi hátterével *Cervantes o la crítica de la lectura* című tanulmánykötetében. Alcalá de Henares, Biblioteca de Estudios Cervantinos, 1994.